

POSTMODERNİZM VE KAMU YÖNETİMİ

*Turgay ERGUN**

Kamu yönetimine bakış açımızda alanın başlangıcı sayılabilecek 1887 yılından beri önemli değişimler gerçekleşti. Woodrow Wilson'ın "Yönetimin İncelenmesi" başlıklı makalesiyle 1887'de başlayan serüven, yüzyılımızın ilk çeyreğinde siyaset/yönetim ayrımı ve ikilemi üzerine oturtuldu, daha sonra yönetimin evrensel ilkelerine ulaşıldı.¹ 1940'larda kamu yönetiminin genel akış çizgisinden iki önemli sapma oldu: Birincisi siyaset ve yönetimin hiçbir zaman birbirinden kolayca ayrılmayacak olduğu; ikincisi de yönetimin ilkelerinin yönetsel ussallığın bir anlatım biçimi olmadığı görüşleridir. Fritz Morstein Marx'ın derlediği Kamu Yönetiminin Örgeleri (1946) kitabında yer alan yazılar siyaset/yönetim ikilemini ilk kez sorgulamıştır.² Herbert Simon'ın Yönetsel Davranış (1947) kitabı da yönetime davranışsal bir bakış açısı getirerek yönetimin ilkelerini sorgulamıştır.³ Siyaset bilimcileri Simon ve izleyenlerince ortaya konulan geleneksel paradigmalardan ve kamu yönetiminin giderek kazandığı bağımsızlığının yarattığı tehdide karşı direnç gösterdiler. Bu temelde siyasal düşüncelerin ve bu alana karşı olan entellektüel eleştirilerin bir sonucu olarak, kamu yönetimcileri, ana disiplin olan siyaset bilimine doğru bir dönüşü gerçekleştirdiler. 1970'li yıllardan başlayarak da kamu yönetiminin sunduğu hizmetlerden yararlananları kamu yönetiminin müşterileri olarak gören kamu işletmeciliği (public management) kavramı, geleneksel kamu yönetiminin (public

* Prof.Dr., TODAİE öğretim üyesi.

¹ Bkz., Woodrow Wilson, "İdarenin İncelenmesi", Woodrow Wilson: Seçme Parçalar, Çev. Nermin A-badan, Ankara: Siyasi İlimler Türk Demeği, 1962, s. 53-73.

² Fritz Morstein Marx (Ed.), Elements of Public Administration, New York: 1946.

³ Herbert Simon, Administrative Behavior, New York: The Free Press, 1947, Özellikle Bölüm II.

administration) yerini almaya başladı. Son yıllarda postmodernist düşünce çerçevesi de kamu yönetimine farklı bir bakışı yansıtmaktadır.

Modernizm, gelenekselliğin yüklerinden kurtularak yeni biçimler yaratmayı üstlenmişti. Modernizm toplumun ulaşması gereken değerleri temsil etme savında olduğu için evrenselidir. Bunun örneklerini edebiyatta, mimarlıkta ve toplumsal yaşamın başka alanlarında görebiliriz. Bu yönleriyle modernizm dışavurumculuk ve gerçeküstücülük akımlarına da uzanmaktadır. Postmodernizm ise geleneği yadsımadan, onun sunduğu eski biçimler içinde dönüşümler yapma ve gedikler açma stratejisini benimseyerek, geleneği bir bakıma devralmaktadır. Postmodernizme göre hiçbir şey tümüyle yeni değildir. Postmodernizmde evrensellik yoktur. Modernizmden ayrılarak bütüncül bir bakış açısı yerine toplumdaki tekil öznelerin, örneğin kadınların, azınlıkların, çeşitli toplumsal kümelerin bakış açısına sahiptir. Örneğin postmodern kent mimarlığı, kentleri kendi içlerinde kapalı, ayrılmış çevrelere bölerek; ortak deneyimlere dayanan, paylaşılan toplumsal ve siyasal iletişimin kent yaşamını düzenlediği ve kentsel evrimin gerçekleşmesini sağladığı modern bakış açısından ayrılır. Ciddiyetle ve kurallara uyularak hazırlanmış bir programı uzun süre izlemek yerine çeşitli televizyon kanallarında kısa sürelerle dolaşmak ya da internette sörf yapmak da giderek hepimizin benimsemeye başladığı postmodern bilincin başka örnekleridir. Charles J. Fox ve Hugh T. Miller adlı yazarlar, postmodernizmin, bütünselliğin karşısına atomların bölünmesini, bütünün karşısına parçayı, merkeziliğin karşısına yerinden yönetimi, merkezde toplanmanın karşısına merkezkaçı, bir potada eritmenin karşısına salatayı, orantılının karşısına orantısız, birleştirme itici gücünün karşısına aşırı çoğulculuğu, evrenselliğin karşısına görelliği, Newton'ın karşısına Heisenberg'i çıkardığını belirtiyorlar.⁴

Biz bu yazımızda postmodernizmin kamu yönetimini nasıl anlamaya ve anlatmaya çalıştığını göstermeye çalışacağız. Bunu yaparken öncelikle kamu yönetiminin işlevi üzerinde duracak, kamu yönetimi anlayışımızdaki değişimleri tarihsel bir temelde inceleyerek, kamu yönetimi ve bürokrasi kuramlarını kısaca gözden geçireceğiz.

Kamu Yönetimin İşlevi

Yönetim, önceden belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan araçlarla ilgili bir etkinlik ya da süreçtir. Kamu örgütlerinin, özel işletmelerin, askeri örgütlerin amaçları birbirlerinden farklı olsa bile, bu örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları araçlar birbirlerine oldukça benzerlik gösterirler: Her türden büyük ölçekli örgütte erk ve beceri örgütlenmiş ve amaca yönlendirilmiştir; hepsinde bir biçimsel yetki sıradüzeni (hiyerarşi), işlevsel birimler arasında yarışma, örgütsel ve bireysel değerler arasında çatışma, işbölümü ve uzmanlaşma söz konusudur ve örgütün işleyişi önceden açıklıkla belirlenmiş kurallara ve yöntemlere uygun olarak sağlanır.

Tam ve kapsayıcı bir tanımını vermek oldukça güç olsa da kamu yönetimini, kamu siyasalarının yürütülebilmesi için gerekli bireysel ve kümesel çabaların

⁴ Charles J. Fox ve Hugh T. Miller, *Postmodern Public Administration: Toward Discourse*, Thousand Oaks, Ca.: Sage, 1995, s.45.

eşgüdümlemesi olarak görebiliriz. Kamu yönetiminin en bellibaşlı işlevi, hükümetin günlük işlerinin yürütülmesidir. Kamu örgütleri, bireylerin ve örgütsel görevlerin verimli ilişkilere dönüştürülmeleri için oluşturulmuş yapılardır. Kamu yönetimi ise siyasal önderlerin belirlediği amaçları gerçekleştirmek üzere karar verme ve bireyleri yönlendirme ile ilgilidir. Örgüt ve yönetimin her ikisi de beşeri ve maddi kaynakların denetimini amaçlamaktadırlar. Yönetim sıradüzeni, bir gözetim ve denetim ağı oluşturur.

Yirmibirinci yüzyıla girerken çok ileri ve hızla gelişen bir teknolojinin varlığını her yönüyle duymaktayız. Bunun doğal sonucu, insanlararası işbirliğinin egemen olduğu bir toplumsal düzenin oluşmasıdır. İnsanlararası işbirliğinin çeşitli görünüşleri bulunmaktadır. Hukuk, siyaset, ekonomi gibi alanlar bu işbirliğinin değişik yönleriyle ilgilenmektedir. Bu işbirliğinin bir görünümü de kamu yönetimidir. Kamu yönetimi, temsilci organların belirledikleri siyasaları yaşama geçirebilmek için gerekli beceri ve tekniklerin bulunmasını ve bunların uygulanmasını içeren bir özelliğe sahiptir. Kamu yönetiminin amacı, hükümetin ve onun yönettiği toplumla olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak olduğu kadar, toplumsal gereksinimlere daha duyarlı kamusal siyasaların oluşturulmasını özendirme de. Bu amaca hizmet etmek için kamu yönetimi, etkililiğe, verimliliğe ve yurttaşların insan olarak gereksinimlerini sağlamaya yönelik yönetsel uygulamalara başvurmayı gözetmek durumundadır. Bu yönleriyle kamu yönetimi, kendi içinde örgütsel davranışa duyarlı yaklaşmakla yetinmeyerek, siyasa uygulayıcısı kurumlar olarak bir yönetsel etik geliştirmeye de önem vermek ve toplumsal sorunlara çözümler üretmeye çalışan hükümetlerin birçok karmaşık sorumluluklarını yürütebilecek bir uygulama gücüne sahip olmak zorundadır. Çünkü, kamu yönetimi, bu sorunların belirlenmesinde ve bunlara çözüm aranmasında hükümetlerin başlıca yardımcısı konumundadır.

Dwight Waldo'nun deyişyle, kamu yönetimi, işbirliğine dayanan insan çabalarının büyük ölçüde ussallık gerektiren bir türüdür.⁵ Böyle olunca, bu görünümüyle kamu yönetimi, devletin amaçlarını gerçekleştirecek biçimde insanların ve araç-gerecin örgütlenmesi ve yönetimi olarak tanımlanabilir. Burağa örgüt anatomiyi, yönetim fizyolojiji gösterir. Başka deyişle örgüt yapıyı, yönetim işlevselliği anlatmaktadır.

Kamu Yönetiminin Gelişimi

Woodrow Wilson'ın 1887 yılında yayımlanan "Yönetimin İncelenmesi" (The Study of Administration) başlıklı makalesi kamu yönetimi disiplininin gelişmesinde en önemli köşe taşlarından birisi olmuştur, öyle ki bu disiplinin öğrencileri, 1887 tarihini bu disiplinin başlangıç yılı olarak sayarlar. Wilson'a göre devlet yönetimi siyasetten ayrılarak ele alınmalıdır. Bunu yerleştirdiğimiz zaman yönetim, yeteneğini en iyi biçimde kullanarak yasaları yürütebilecek ve siyasal etkilenmenin dışında kalabilecektir. Wilson, "bir anayasayı uygulamak giderek onu yapmaktan daha güç olmaktadır" diyerek kamu yönetiminin önemi üzerinde durmuş ve yönetimin bu amaçla entellektüel kaynaklara daha çok başvurması gerektiğine dikkati çekmiştir.

Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinde işte bu siyaset/yönetim ikilemi bir paradigma olarak kamu yönetimi disiplinine egemen olmuştur. Örneğin Frank Goodnow 1900

⁵ Dwight Waldo, The Study of Public Administration, New York: Random House, 1955.

yılında yazdığı *Siyaset ve Yönetim* kitabında, siyaset ve yönetimin kesin biçimde ayrılması gerektiğini savunmuştur.⁶ Ona göre siyaset, kamusal isteklerin bir açıklanma yoludur, yönetim ise bu isteklerin yürütülmesinden sorumludur. Erkler ayrılığı bu ayrımı sağlamaktadır. Yasama organı, yargı organının içtihatlarından da yararlanarak kamunun isteklerini yasalar biçiminde açıklar ve siyasaları oluştururken, yürütme organı da bu siyasaları yansız ve apolitik biçimde uygular. Goodnow'ın amacı, siyasal partilerin yasal olarak düzenlenmesiyle ve yönetsel otoritenin kamu yöneticilerinin elinde bulunmasıyla "verimli yönetim ve halkın benimsediği bir hükümet" anlayışının geliştirilmesiydi. Bu yapılabilsen yönetim, siyasal karışmaların dışında tutulabilecekti. Daha sonra yapılan çalışmalar siyasetle yönetimin birbirinden her zaman kolaylıkla ayrılamayacağını ortaya koydu, öyle ki pek çok noktada siyasetle yönetimin bir iççeliği söz konusu olmaktaydı. Ancak yine de siyaset ve yönetimin ayrılmasını savunanların en azından kamu yönetimi disiplininin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Bu alan-merkezli bakış açısının ikincil bir etkisi de kamu yönetimi ile özel yönetim ayrımını getirmesidir.

Siyaset-yönetim ikileminin etkileri silinmeden, kamu yönetiminin geçirdiği ikinci aşama, 1938 yılında kamu yönetiminin ilkelerinin ortaya konulmasıdır. Başını Luther Gulick'in çektiği yönetim bilimciler, POSDCORB formülü içinde özetlenebilen planlama (planning), örgütlenme (organizing), personel yönetimi (staffing), yönlendirme (directing), eşgüdüm (coordinating), iletişim (reporting) ve akçal yönetim (budgeting) işlevlerini yönetimin temel işlevleri olarak saymışlar ve bu işlevleri, komuta zinciri (sıradüzensel otorite), komuta birliği, hat ve kurmay örgüt, denetim alanının sınırlılığı gibi kurullarla biraraya getirerek yönetimin ilkelerini belirlemişlerdir.⁷ Bu ilkeler günümüzdeki koşulların gerektirdiği değişmeler karşısında yeni arayışları karşılamaya bile genel geçerliğini korumayı sürdürmektedir.

Yönetimin ilkelerine tepki sosyal-psikolojik yaklaşımlarla birlikte gelmiştir. Bu ilkelere önce uygulamadan gelen Chester Barnard, Yöneticinin İşlevleri, sonra da Herbert Simon, Yönetimsel Davranış kitaplarında karşı çıkarak yönetime davranışçı bir bakış açısı getirmişlerdir.⁸ Simon, Yönetimde Atasözleri başlıklı yazısıyla, bu ilkeleri her zaman tersini söyleyebileceğimiz atasözlerine benzetmiştir. Bu ilkelerin atasözleri olarak nitelendirilmesiyle ve sonraki yıllarda da Weber'in ideal bürokrasi tiplemesine karşı görüşlerin yoğunluk kazanmasıyla kamu yönetiminin değişmez yasalarını arama çabası bir hayli darbe yemiştir. Günümüzün kimi postmodernleri ise Simon'ın ileri sürdüğü görüşlerin ve onun ussallığa yaklaşımının Amerikan pragmatizmine ve onu temsil eden Taylor'a önemli bir darbe vurduğunu ve bunun bir talihsizlik olduğunu söylüyorlar.⁹ Simon, yönetsel karar verme konumunda bulunanların ussal seçimler (en iyi tek seçeneği bulmak) yapmak istediklerini, ama en iyi seçeneğin bulunmasında pek çok değişkenin yöneticilerin yollarına çıkarak on-

⁶ Frank J. Goodnow, *Politics and Administration*, New York: Macmillan, 1900.

⁷ Luther Gulick ve Lyndall Urwick (Ed.), *Papers on the Science of Public Administration*, New York: Institute of Public Administration, 1937.

⁸ Chester Barnard, *The Functions of the Executive*, Cambridge, Mass: Harvard U. Press, 1938; Simon, a.g.y.

⁹ Örneğin bkz., O. C. McSwite, "Postmodernism, Public Administration, and the Public Interest", *Refounding Democratic Public Administration: Modern Paradoxes, Postmodern Challenges*, Ed. Gary L. Wamsley ve James F. Wolf, Thousand Oaks, Ca.: Sage, 1996, s. 198-224.

ların ussal seçim yapmalarını engellediğini görmüştür. Simon, karar vericilerin en iyi tek seçeneği bulmak yerine, hem doyurucu hem de aynı zamanda yeterli olan (satisfied) seçeneği seçtiklerini söylemektedir. Böyle söyleyerek, Simon, ekonomik insanın ekonomik ussallığı (kazancını "maksimize" etme) ile yönetsel insanın bağlı ussallığı (insanların belli sınırlar içinde kalarak ussal karar vericiler olması) arasında bir ayrım gitmiştir. Ona göre, örgütsel seçim yaparken karşılaşılan sınırlılıklar yalnızca örgütlerin görevsel çevrelerinden değil, aynı zamanda, bellek sınırlılığı, ussallık ve bilgi gibi beşeri koşullardan da kaynaklanabilir. Simon, siyaset/yönetim ayrımı yerine değer/gerçek ayrımını öne sürer. Ona göre, siyaseti belirleyen değerler, yönetimi belirleyen ise gerçeklerdir. "Postmodernizm, Kamu Yönetimi ve Kamu Yararı" başlıklı yazısında O.C. McSwite, postmodernizmin, ussallığın kendi çevresinde akademik ve popüler düşünceden kaynaklanan eleştirilere karşı oluşturduğu direnci çatlatan bir araç sağladığı görüşündedir.¹⁰

Yirminci yüzyılın özellikle içinde yaşadığımız son döneminin, belki de tarihin hiçbir döneminde tanık olunmamış yoğunlukta çarpıcı değişimlere sahne olduğunu görüyoruz. Son yıllarda yoğun biçimde görülen değişimlerin çoğu önceden kestirilemeyen türden olmuştur ve olmaktadır. Toplumsal, ekonomik ve siyasal başka gerçeklerle de birleştiğinde, bu değişimleri anlamak da izlemek de güçleşmiştir. Bu nedenle de toplumsal bilimlerin ve bu arada kamu yönetiminin halen geçerli olan paradigmalarnın da neredeyse radikal biçimde yeniden gözden geçirilmesi söz konusu olmaktadır.

Yirminci yüzyılın son on yıllarında özellikle çarpıcı olan değişimlerin kimisi teknolojik türdendir. Bu teknolojik gelişmeler öyle bir görünüm kazanmıştır ki bunu bir teknolojik devrim olarak da niteleyebiliriz. Bunlar arasında elektronik alanında, iletişim alanında, biyoteknoloji alanındaki gelişmeler özellikle dikkat çekicidir. Toplumsal-ekonomik alanların çoğunda yeralan hızlı değişimlerin kimisi de özellikle iki bloklu bir yapıya dayanan dünya düzeninin yıkılmasıyla, sistemin uluslararasılaşması kimi kez de Peter Drucker'ın deyişiyle uluslararasılaşması bağlamında gerçekleşmiştir.¹¹ Eskiden beri varolan kimi bağımsız değişkenler, bu uluslararasılaşma ya da uluslararasılaşma çerçevesinde bağımsızlıklarını yitirerek bağımlı değişkenlere dönüşmüşlerdir. Örneğin bağımsız ulusal devletin Avrupa Birliği içerisinde devletlerüstü bir başka otoriteye bağlanması durumunda, bununla ilişkili olarak ulusal kurumların birtakım değişimler yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Bütün bu değişimler son zamanların moda deyişiyle bir küreselleşmeyi zorlamaktadır. Dünya sistemi içinde düşünüldüğünde kimi kez bir bölgede yer alan bir değişim sistemin öteki parçalarını da etkileyebilmekte ve zincirleme tepkilere yol açabilmektedir.

Uluslararası Yönetim Bilimleri Enstitüsü'nün son yıllarda yapılan kongre, yuvarlak masa ve konferanslarında dünyadaki hızlı değişimlerin yarattığı ortamda şu sorulara çözümler aramaya çalışmıştır: Bu değişimler nereye varacaktır? Belirsizliğin egemen olduğu bir dünyada "gerekli olan devlet" in boyutları ne olmalıdır? Devlet gerçekte küçülüyor mu yoksa büyüyor mu? Devletin kalkınma ve gelişme sürecin-

¹⁰ A.y.

¹¹ Peter Drucker, *The New Realities*, New York: Harper & Row, 1989.

deki rolü nedir ve ne olmalıdır? Demokratikleşmede devletin rolü nedir? Hangisi seçilmelidir: sivil toplum mu devlet mi yoksa sivil toplum artı devlet mi? Devletin ekonomideki rolü ne olmalıdır? Devlet girişimciliğine son verilmeli midir? Nereye kadar özelleştirme? Özelleştirme herşeyin çözümü müdür?

Yukarıda sayılan sorulara yanıtlar arandığında şöyle bir sonuçla karşılaşmıştı: Belirsizliğin ve çoğu kez öngörülemeyen hızlı değişmelerin egemen olduğu bir toplum düzeninde devletin yeniden dizayn edilmesi gerekmektedir. Bunun için de merkezi hükümet, kamusal politikalar sürecinin verimli bir biçimde oluşmasına ve uygulanmasına ağırlık vermelidir. Bu süreç, kamusal politikaların formüle edilmesini, izlenmesini, değerlerinin belirlenmesini ve sonuçlarının sisteme yeniden dönülerek gözden geçirilmesini (feedback) kapsamaktadır. Bu süreçte merkezileşmeden kaçınılarak yerinden yönetime doğru bir eğilim benimsenmelidir. Piramit devletten (sıradüzensel bürokratik örgütlenme), kurumlar arasında ağırlık oluşturacak biçimde, eşgüdümü maksimize eden, ölçeklerde ekonomi sağlayan ve sinerjiden yararlanan bir devlete geçilmelidir. Merkezi yönetimi, yerinden yönetim kurumlarıyla, bölgeler ve belediyelerle ilişkilendirecek organik bir kamusal politika üretme süreci geliştirilmelidir. Weber tipi eskimiş ideal bürokrasi yerine, esnek yapılı, matriks türü örgütlenmelerle proje düzeyinde örgütlenmeye gidilmelidir. Bütün bu sayılanların yapılabilmesi için yöneticilik tarzları gözden geçirilmelidir: Bürosuna kapanan, zamanını planlama, iş akımı tabloları, yönetmelikler ve standart yöntemlerle geçiren yöneticiler yerine daha etkin bir yönetim tarzını benimseyen yöneticilerin yetiştirilmelerine olanak sağlanmalıdır. Yeni tür yöneticiler stratejik sorunları tanımlamaya zaman ayırarak başka işleri astlarına devretmeli, personelin değerlendirilmesinde performans ağırlık vermeli, "toplam kalite yönetimi"ni benimseyerek kamu örgütlerinin hizmetlerinden yararlanan yurttaşların isteklerini dikkate almalı, yaratıcılığa ağırlık tanıyarak bir kamusal kurum kültürünün yaratılmasına yardımcı olmalıdırlar. Böyle bir kamusal kültür geliştirilebilirse, kamu hizmetinde güvenilirlik temel olacak ve toplum üyelerinin kamu hizmetlerinin iyi bir biçimde yapıldığına inanmaları sağlanabilecektir.

Bütün bu söylenenler güzel ama acaba gerçek nedir? Gerçeklerle arayışlar arasında uyum var mıdır? Bu sorunun yanıtını ararken öncelikle kamu bürokrasisi üzerinde durmakta yarar var. Kamu bürokrasilerinde görev yapan memurlar, merkezde ya da kuruluşlar ölçeğinde yapılan planlar ve programların gerçekleştirilmesi için çaba gösterirler. Programların ve çeşitli kamu yönetimi etkinliklerinin yürütülmesinde verimliliğin sağlanması her zaman kolay olmamaktadır.

Bürokrasi Kuramları

Genelde kamuoyunun gözünde devlet mekanizmasının ağır çalıştığı, verimsiz olduğu düşünülür ve bu işlerin yapılmasıyla görevli memurların da tutum ve davranışlarından yakınılır. Bu yakınmalar sırasında sık sık kullanılan bir kavram olarak "bürokrasi" bütün olumsuzlukların baş nedeni olarak gösterilir. Bürokrasi sözcüğü demek ki günlük dilde olumsuz anlamda kullanılan bir sözcük olmaktadır. Bu sözcük, günlük dilde, kimi kez hükümetlerin istenmeyen kararlarını kınamak için bütün kamu yönetimini içerecek biçimde ve kamu yönetimini anlatmak için, kimi kez de yönetimin eylem ve işlemlerini ya da bu etkinlikleri yapmak için kullanılan ancak

gereksiz olduğuna inanılan yöntemleri, başka deyişle, atılan imzaları, doldurulan formları, yazılan yazıları anlatmak için kullanılmaktadır. Kamu bürokrasisi dünyanın her yerinde çeşitli yönlerden hücumlara hedef olmaktadır. Bütün bu hücumların bürokrasiler üzerinde etki yapmaması düşünülemez, ancak gerçek şudur ki bürokrasilerin alternatifi de henüz bulunamamıştır. Bu nedenle, son yıllarda üzerinde çok durulan, devlet yönetiminde bürokratikleşmeden kaçınma (debureaucratization) ve kural koymaktan kaçınma (deregulation) hedefine büyük ölçüde varılamamıştır. Bürokrasi acaba nefret edilecek kadar kötü birşey mi? Weber, beğensek de beğenmesek de bürokrasinin kaçınılmazlığından söz etmişti.¹² Gerçekten de bürokrasi, çağdaş devletin rolüyle yakından ilişkili olan toplumun en önemli kurumlarından biridir. Devlete gerek duyulduğu ve devlet üstlendiği rollerinden soyutlanamadığı sürece bürokrasiye gerek duyulmaktadır. Postmodernizm ise devletin üstlendiği rollerden soyutlanabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu anlamda postmodernizm, modernizmin hatalarının bir sonucu olarak gelişen bir toplumsal koşullar yumağı, ama aynı zamanda modernliğin entellektüel bunalımlarına karşı oluşan bir hareket olarak görülebilir. Weber'in ideal-tipi deneysel olarak kanıtlanabilecek değişkenlere sahip değildir. Ancak Weber kendi çizdiği modelin, kendi içinde uyumlu olduğunu söylemektedir. Ama ideal-tipin gerçek dünyaya yansıtılmasında kimi uyumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Örneğin Weber, kadrolara yapılacak atamalarda yeterliğe ve teknik bilgiye önem vermektedir ve sıradüzensel bir yapı içinde astların, üstlerin emirlerine uyması gerektiğini öngörmektedir. Ancak üst düzeyde bulunmak, profesyonel astlar üzerinde otorite sağlamakta kimi durumlarda yeterli olmayabilir. Üst durumdaki kişinin otorite kullanılabilmesi için kimi kez kendisinin de profesyonel yeterliğini kanıtlaması gerekebilir.

Weber'in modeli yapısal bir çözümleme getirmektedir, oysa herşey bu yapısal modeldeki gibi işlememektedir, çünkü örgütsel yapı içinde oluşabilecek gerilimler önceden öngörülemeyen sonuçlar yaratabilmektedir. Amerikalı toplumbilimci Robert Merton, ussal kuralların üstünlüğünün ve bütün etkinliklerin bu kurallarla denetlenmesinin, bürokratların davranışları ve güvenilirlikleri açısından olumlu olduğunu kabul etmekle birlikte, esneklikten yoksun olmanın getireceği sakıncaların varlığını belirtmektedir.¹³ Kurallara aşırı bağlılık, bireylerin bu kuralları içleştirmelerine, başka deyişle, bu kuralları araç olarak görmekten çok bir amaç olarak benimsemelerine neden olabilecektir. Bunun tehlikesi asıl amacın ortadan kalkması, onun yerini amaç kabul edilen kuralların almasıdır. Merton bu durumu dinsel ayin düzenlerinde, belirli bir dinsel davranışın temelinde yatan, kuralın kendi başına bir amaç olarak alınmasına benzetir.

Kamusal ve özel işletmelerde bürokrasinin doğurduğu sonuçları inceleyen toplumbilimci Alvin Gouldner de Merton'a benzer biçimde davranışlardaki katılıkların ve yerleşik kurallara sıkı sıkıya bağlılığın yaratacağı çatışmalar üzerinde durmaktadır.¹⁴ Gouldner'e göre, yöneticilerle uygulayıcılar ve halk arasında doğan çatışmaların giderilebilmesi için denetim artırılmakta, yeni kurallar konulmaktadır. Bu durum bürokratik gücü büsbütün pekiştirmektedir.

¹² Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York: The Free Press, 1969.

¹³ Robert K. Merton ve bşk., *Reader in Bureaucracy*, New York: The Free Press, 1952.

¹⁴ Alvin W. Gouldner, *Patterns of Industrial Bureaucracy*, New York: The Free Press, 1954.

Fransız toplumbilimci Michel Crozier'nin Fransız devlet dairelerinde yaptığı araştırmalara dayanan çalışmaları, örgütsel güç ve çatışma konusunun çözümlenmesinde bir başka önemli adımdır.¹⁵ Crozier, yeni bir örgütlenme modeli kurmaya çalıştığı çalışmalarında yönetimin etkinliğini, insan ögesiyle katı bir ussallığı geçersiz kılan başka öğelerle bağdaştırmaktadır. Ona göre, kurallar hiçbir zaman her alanı kapsayamayacağı için, çatışmaların keskinleştiği, doğrudan emir alma-emir verme sorunlarının gündeme geldiği belirsiz alanlar her zaman ortaya çıkabilir. Bu durumlarda belirli bir yetki alanına sahip olan her birey ya da küme, kendi yetki alanını genişletmeye ve bağımsız davranma eğilimi içine girmeye ve gücünü artırarak örgütsel ödüllerden daha büyük paylar almaya çaba gösterecektir.

Alman toplumbilimci Robert Michels de bürokrasiyi oligarşik bir siyasal egemenlik dizgesi olarak görmüştür.¹⁶ Örgütler büyüdükçe ve karmaşıklıklaştıkça sıradan üyelerin kararlara katılması teknik olarak giderek olanaksızlaşmaktadır. Buna bir de örgüt üyelerinin ilgisizliği ve iletişim araçlarının en üstte toplanması eklenebilir. Bu durumda üstte oluşan örgütsel oligarşi bir kez yönetimi ve denetimi ele geçirdikten sonra, bu konumunu sürekli kılmaya çalışmaktadır ta ki aşağılarda oluşan bir tepki kümesinin bir süre sonra yönetimi ele geçirip yeni bir oligarşi oluşturabilme gücüne dek. Michels, örgütsel oligarşilerin toplumsal oligarşilere yol açtığını savunur. Büyük ölçekli oligarşik örgütlerin egemen olduğu bir toplum sonunda oligarşik bir siyasal rejim yaratır. Siyasal partiler, sendikalar gibi gönüllü örgütler de bürokratikleşmektedir ve oligarşi bu kurumlarda da etkili olmaktadır. Bu durum demokrasi için bir tehlikedir.

Davranış bilimleriyle uğraşanların üzerinde ortak olarak birleştikleri bir nokta vardır, bu da bürokratik örgüt biçiminde amaçlara varabilme anlamında etkililiğin yüksek olduğu, bu örgütlerin verimli de olabildikleri, ama yenilikçi kapasitelerinin düşük olduğudur. Bu nedenle, özellikle bürokratik özel kesim ve kamu kesimi örgütlerinin yenilikçi kapasitelerinin artırılması gereği üzerinde durulmaktadır. Bu görüşü savunan yazarlar arasında bulunan Victor Thompson'a göre yenilik deyince, yeni düşüncelerin, süreçlerin, ürün ve hizmetlerin oluşturulması, kabul edilmesi ve uygulaması anlaşılmalıdır.¹⁷ Yenilikçi bir örgütün değişme ve yeni durumlara uyarlanma kapasitesi de yüksek olacaktır. Yukarıdaki kuramlardan ayrılarak Thompson, bürokratik örgüt modelinde çatışmanın bulunmayacağına inanmaktadır. Büyük ölçekli bürokratik örgütler üretim ideolojisinin egemen olduğu kuruluşlardır. Bu kuruluşlar büyük birer üst-ast ilişkileri sıradüzenidirler. Tepedeki genel emri verir ve bütün etkinlikleri yönetir. Sorumluluk ise aşağıdan yukarıya doğrudur. Bürokratik bir örgüt modelinde her kadro dar bir görev ve yetki alanı olarak belirlenmiştir. Böyle bir modelde görevler ve yetkiler işbölümü çerçevesinde birbirinden öyle ayrılmışlardır ki aynı iş aynı anda başka birimler ya da kişilerce de yapılmaz, başka deyişle, görevler ve yetkiler arasında geçişmeler yoktur. Yetki alanını aşan işler yukarıya iletilir. Bu modelde sıradüzeni içinde yer alan her kişi kendi üstündeki bir tek kişiye bağlıdır ve ondan emir alır. Thompson, böyle bir örgütsel yapıda meşru otoritenin yalnız bir kaynağı olduğundan, bu tür sistemleri monokratik olarak adlan-

¹⁵ Michel Crozier, *The Bureaucratic Phenomenon*, Chicago: University of Chicago Press, 1964.

¹⁶ Robert Michels, *Political Parties*, New York: The Free Press, 1962.

¹⁷ Victor Thompson, *Bureaucracy and Innovation*, Alabama: University Of Alabama Press, 1969.

dırır. Monokratik örgütlerde örgütsel çatışmalar olmayacaktır ya da en alt düzeyde olacaktır, çünkü çatışma meşru değildir. Örgütün biçimsel, meşru pazarlık araçlarına gereksinmesi yoktur. Böyle bir örgüt, sahibinin kullandığı bir araçtır, bir koalisyon değildir. Örgütün sahibi özel kişiler de olabilir, devlet de olabilir. Çatışma, sorunları, belirsizlikleri ve ayrı düşünceleri ortaya çıkarır. Çatışma, çoğulculuk gerektirir; oysa otoritenin böyle bir elde toplandığı yerde engellemeler ve karşı koymalar kabul edilemez. Çatışma, yenilikçilik gerektirir. Örgütler büyüdükçe ve bürokratik bir özellik kazandıkça, giderek daha az çatışma ve belirsizlik, dolayısıyla daha az yenilikçilik görülecektir. Bürokratik ideal-tipte bütün kaynaklar merkezi olarak denetlenir. Bu denetleme, para, güç ve saygınlık ile belirir. Böyle bir örgütte kümesel sorunları çözmek ve işbirliği gibi kavramlar söz konusu değildir. Bürokratik örgütte her düzeydeki yönetici, aşağıdan gelen değişme önerilerini veto etmek hakkına ve yetkisine sahiptir ve buna karşı bir başvurma yolu da yoktur. Bir düzeydeki yönetici değişiklik önerisini veto etmeyip kabul etse bile bu öneri yukarıdaki düzeylerde yine veto edilebilir. Değişmeye karşı ilk tepki, "acaba bu değişiklik bizi nasıl etkiler?" biçiminde olur.

Max Weber bürokrasi kuramını verimlilik üzerine oturtmuştur. Ekonomi ve Toplum adlı yapıtında büroda ussallık ve verimlilik bulunduğunu şöyle savunur:

Deneyimler evrensel olarak göstermiştir ki saf bürokratik yönetsel örgütlenme türü -başka deyişle, bürokrasinin monokratik çeşidi- tam teknik bir bakış açısından, en üst düzeyde verimliliği gerçekleştirebilir. Bu nedenle de biçimsel olarak insanlar üzerinde kullanılan bilinen otorite araçlarından en ussal olanıdır.

Weber'in burada kullandığı verimlilik kavramı mutlak bir kavram olmaktan çok, tarihsel olarak birbirleriyle karşılaştırılan ve görelî bir verimlilik kavramı içeren geleneksel, karizmatik, yasal otorite yapılarına dayanmaktadır. Bu çerçevede içerisinde çağdaş bürokrasi yasal otorite kavramıyla birlikte görülmektedir ve dolayısıyla çağdaş bürokrasi öteki otorite biçimleriyle karşılaştırıldığında daha verimli olarak nitelendirilmektedir.

Weber'in ideal-tip bürokrasisi acaba gerçek yaşamda bulunabilir mi? Onun bu konuda bir ön yargısı yoktur. Ancak daha sonra yapılan araştırmalarda bürokratik ideal-tipin her zaman, her yerde geçerli bir model olmayacağı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Örneğin Robert V. Presthus ve Oğuz Arı'nın Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde yaptıkları bir araştırma, bürokratik ideal-tipin dayandığı temel ilke olan kişiselikten uzak olma ilkesine, niteliğe ilişkin iş ölçütleri bulunmadığından, bu örgüt modelinde rastlanmadığını göstermektedir.¹⁸

Weber'in bürokrasinin kalıcılığına ve vazgeçilmezliğine ilişkin savlarının geçerliliği ise bugüne dek çeşitli ülkelerdeki uygulamalarla kanıtlanmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun süre etkili olan ve 1883 personel reformu hareketine dek tüm ağırlığıyla süren, siyasal iktidarların kendi memurlarıyla birlikte gelip gitmesine dayanan "yağma sistemi" Weber modelindeki kalıcılığa aykırıydı. Ancak yönetimde verimin düşmesi, görev isteyen parti yandaşlarına yetecek kadar boş

¹⁸ Robert V. Presthus ve Oğuz Arı, An Administrative Study of Ereğli Kömürleri İşletmesi, Ankara: TODAİE, 1955, çoğaltma.

kadro üretilmemesi, büyük boyutlara varan yolsuzluklara yol açması gibi nedenlerle yağma sisteminden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Bir başka örnek de Marksist kuramın uygulamaya yansımından verilebilir. Marksist kuramda egemen sınıfların egemenliklerini sürdürmek için kullandıkları bir araç olarak nitelendirilen ve bir baskı aracı olarak görülen devletin kullandığı araç da bürokrasidir. Bürokrasinin toplumda organik bir yeri yoktur. Bürokrasinin varlığı ve gelişmesi efendilerinin varlığına va gelişmesine bağlıdır. Sınıfsız toplumun kurulmasıyla devlet ortadan kalkacaktır, dolayısıyla bürokrasiye de gerek kalmayacaktır. Bu kuramsal açıklamalara karşın Marksizmin uygulanmaya çalışıldığı ülkelerde hem devlet hem de bürokrasi akıl almayacak ölçüde güçlenmiştir. Öyle ki İtalyan Bruno Rizzi ve Yugoslav Milovan Djilas gibi kimi Marksist yazarlara göre, aslında bir toplumsal sınıf olarak nitelendirilemeyecek olan bürokrasi sonunda kendisi sömüren, ezen yeni bir sınıf durumuna gelmiştir.¹⁹

Bu noktada Weber'in işaret ettiği ve bürokrasilerin yapısında yer alan tehlikeyi gözden uzak tutmamak gerekir. Bu tehlike, bürokratların bir efendiye bağlı olmaktan çıkıp, özerkleşerek kendilerinin efendi konumuna gelmesi tehlikesidir. Normal koşullarda kamu bürokrasisinin efendisi devlet, özel bürokrasilerin efendisi de şirket sahipleridir. Kamu bürokrasilerini dikkate aldığımızda acaba siyasal karar organlarının alacağı kararlarda bürokrasinin hiç mi etkisi olmayacaktır? Siyaset ve yönetimi kesin çizgilerle birbirinden ayırmak olanağı var mıdır? Çağdaş toplum karmaşıklaşınca ve devlet yeni roller üstlendikçe, hükümet etmenin bir gereği olarak büroların ve buralarda çalışanların sayısı artması olayıyla karşılaşmaktadır. Bu durum dolaylı olarak çağdaş devletin işlevlerini gereği gibi yerine getirebilmesinde muhtaç olduğu bürokrasiyi giderek güçlendirmektedir. Buradan hareketle şu da sorulabilir: acaba bürokrasi, demokrasi için de bir tehlike midir? Bu konuda asıl endişeyi bürokrasi konusunu enine boyuna incelemiş olan Weber'de görüyoruz. Ona göre, giderek artan bürokratikleşme, bireysel özgürlükler ve demokratik kurumlar için bir tehlike olabilir.

Bürokrasinin varlığı tek başına özgür toplum ve demokratik yönetimin tehdit altında olduğunu göstermez. Eğer böyle olsaydı, bürokrasinin kaçınılmazlığı dikkate alınınca, bu değerleri korumamız da olanaksız olurdu. Dünyada hiçbir ülke yoktur ki bir yönetsel araca sahip olmasın. Kaldı ki bugünün ileri ölçüde karmaşık sanayi toplumlarında, büyük ölçekli bürokrasilere gerek duyulmaktadır. Woodrow Wilson'ın dediği gibi, "gücün kendisinde bir tehlike yoktur, tehlike onun sorumsuz olmasındadır." Demek ki geniş ölçekli yönetsel örgütlenmelerin sorumsuz davranmaları gibi bir zorunluk yoktur. Devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinin, bürokrasinin sorumlu davranmasını ve onun kendi görev sınırları içinde kalarak, özgürlükler ve demokrasi için bir tehlike olmasını önleme görevleri vardır. John Milllett, bürokrasinin özgür toplum ve demokrasi için şu durumlarda bir tehlike oluşturabileceğini söylüyor:²⁰ Bir bürokrasi eğer işlevlerini yerine getirirken, insangücünü ve başka kaynakları savurganca kullanarak verimlilikten uzaklaşabiliyorsa; siyasal erkin oluşturduğu siyasaların dışına çıkıp, kendi başına kararlar alıp uygulayabiliyorsa; kamuoyuna duyurulması gereken kimi bilgileri gizleyebiliyorsa

¹⁹ Bkz., Nicos P. Mouzelis, *Organisation and Bureaucracy*, Chicago: Alding Publishing, 1969.

²⁰ John Milllett, *Government and Public Administration*, New York: MacGraw-Hill, 1959.

ya da kamuoyunu yanlış bilgilendirebiliyorsa; özgür seçimlerin yapılmasını da içerecek biçimde halk yönetiminin çeşitli kurumlarının işleyişine karışabiliyor ya da onları engelleyebiliyorsa, böyle bir bürokrasi özgür toplum ve demokrasi için bir tehlike oluşturur.

Postmodern Yaklaşım

Buraya kadar anlattıklarımız, kamu bürokrasilerinin ulusal devlet bütünü içinde ussallığı, merkeziliği ve bütünselliği temsil eden yapılar olduğunu göstermektedir. Postmodernizm işte bu ussallık, merkezilik ve bütünselliğe karşı merkezden kaçışı, orantısızlığı, çoğulculuğu, bölünmeyi ve parçaların ön plana çıkarılmasını önermektedir. Bu durum kimilerinin gözünde postmodernizmin yeni-kabilecilik (neotribalism) olarak görülmesi sonucunu doğurmaktadır. Gerçekten de postmodernizm benzerliklerden çok benzemezlikler ve farklılıklar ile altkültürler üzerinde odaklanmıştır. Postmodernizmin bireyi değerlendirmesi de farklıdır: Aydınlanma döneminin ve modernizmin merkezci, birömek, ussal, "düşünüyorum, o halde varım" diyen bireyin yerini marka bağımlısı, kentli kovboy, kendine özgü bireyi almıştır. Postmodern yurttaşlar, tüketicileri manipüle etmek üzere oluşturulmuş imgelerin altında yaşayan, çok fazla bilgilendirilmemiş bir küme oluştururlar. Gerçekler, TV de sunulanlardır. Postmodern siyaset de simgelerle manipüle edilen bir siyasettir. Ancak bu siyasetin biçimlendirilmesinde bürokratik seçkinlerin, basın, reklamcılar, siyasal danışmanların, işveren derneklerinin, sendikaların, düşünce tanklarında görevli aydınların ve akademik kuruluşların da katkıları olmaktadır. Ancak bu çerçevede siyaset yapma sürecine katkıda bulunanlar, çoğu kez, bu işi para karşılığı yaptıkları için, bu parayı onlara ödeyenlerin istekleri yönünde düşünce üretme olasılıkları yüksektir.

Postmodernizm evrenselliğe karşıdır. Kurallar yıkılmalı, kaldırılmalıdır. Bu yönüyle anayasal kurumlar (kamu yönetimi) evrenselliği savundukları için yokedilmelidirler. Ulusal devlet de bunlar arasındadır. Önemli olan büyük toplum değil, bu toplumu oluşturan topluluklardır. Bu yönüyle postmodernizmin toplumda ayrımcılığa, dinde mezhepçiliğe, dilde farklılığa sıcak baktığını söyleyebiliriz. Toplulukçu bakış açısıyla herkes herşeyle ilgilenmelidir, böylece insan olarak tüm potansiyel kullanılmış olur. Ancak bu durumda yönetimin nasıl gerçekleşeceğini postmodernizm açıklamamaktadır. Topluluk üyeleri eğer karar verme amacıyla biraraya gelebilirlerse, bu takdirde evrenselliğin nasıl engellenebileceği de belli değildir. Eğer topluluk üyeleri bireysel olarak bölünmüş kişiler görünümünde biraraya getirilmeye çalışılırsa bu takdirde de topluluk siyasal becerisini ortaya koyamayacaktır.

Postmodernizm, bürokrasi yerine görev örgütlenmelerini ya da geçici (*ad hoc*) örgütlenmeleri (*adhocracy*) yeğlemektedir. Bürokrasiler toplumsal olarak oluşturulmuş yapılardır. Eğer bizler bu oluşumlardan rahatsız olursak onları ortadan kaldırebiliriz de. Onları kuran yapıcılık (*consructivism*), onları yıkmakta da kullanılabilir.

SONUÇ

Bu yazıya kamu yönetiminin işlevini anlatarak başladık, sonra da kamu yönetimi ve bürokrasi kuramlarına değindik. Kamu yönetiminin işlevini gözden geçirince, bürokrasinin kamu yönetimine yüklenen bu toplumsal işlevi yerine getirmek üzere

oluşturulmuş bir mekanizma kimi kez de toplumsal bütünlüğü gösteren bir simge olduğunu anlamak kolaylaşıyor. Postmodernizmin önerdiği gibi bu simgenin tümüyle yıkılması, toplumun atomların bölünmesi, merkezden kaçma, evrenselliğin ortadan kalkması, yerelleşme acaba toplumumuza ne katacaktır? Çok şey katacağını düşünmek için bir neden yok, ama çok şey götürebileceği bir gerçek. Toplumun bölünmesi, ayrımcılık, ulusal birliğin yokedilmesi beklenebilecek sonuçlardır. Şu halde önemli olan, bürokrasiyi yok etmeye çalışmak yerine, onu zaman zaman yeniden tanımlayarak toplumsal çevredeki değişmelere uyulanmasını sağlamak ve belirli işlevler ve etkinlikler için bürokrasiye alternatif olabilecek çözümler aramaktır. Bir yazarın dediği gibi bürokrasi öldü: yaşasın bürokrasi.²¹ Küreselleşmenin alt başlıkları olarak bu çerçevede başlıca şu üç şey öneriliyor: özelleştirme, serbest pazar, hükümet dışı örgütlenmeler ya da sivil toplum örgütlenmeleri.

Önce her derde deva gibi sunulmaya çalışılan özelleştirme ve serbest pazar üzerinde kısaca durmalıyız. Özelleştirme yalnız ülkemizde değil, dünyanın her yerinde üzerinde en çok konuşulan konulardan biridir. Özelleştirme ile devlet girişimlerinin satılması yoluyla, devletin küçültülmesi, bürokrasinin etkisizleştirilmesi, bireysel hakları kısıtlayan kurallardan uzaklaşılması, ekonomik kararların siyasallaşmasından kurtulması, verimliliğin sağlanması, halka satılacak paylarla kapitalizmin toplumda yaygınlaştırılması, yolsuzlukların önlenmesi gibi pek çok amaca hizmet edileceği düşünülmektedir. Ancak özelleştirmenin bu sorunların tümünü çözecek bir formül olmadığı çeşitli ülke uygulamalarından anlaşılmaktadır, kaldı ki özelleştirmenin kendisi öngörülemez yeni birtakım sorunlar yaratabilmektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin ekonomik liberalleşme ve serbest pazarı bir ölçüde zorunlu kıldığını kabul etsek bile, kamu kesimi-özel kesim dengesinin dikkatli biçimde kurulması ve özelleştirmenin duyarlı bir biçimde uygulanması gerekmektedir ki bu da çok kolay değildir.

Sivil toplum örgütlerinin varlığının ve gelişmesinin demokrasinin tüm toplumsal katmanlarca özümsemesine katkıda bulunacağı kuşkusuzdur. Ancak bu örgütleri bürokrasinin bir alternatifi gibi görmek ve göstermeye çalışmak da yersiz olur. Toplumsal hizmetlerin ve her türden kamu hizmetlerinin bu örgütler eliyle daha ekonomik ve daha eşitlikçi biçimde dağıtılabileceğini söylemek en azından şimdilik olanaksızdır ve zaten deneysel olarak kanıtlanabilmiş de değildir.

Özetlersek, geçmişte kamu yönetimi ya hiyerarşik terimler içinde düşünülmüş bir moral ve politik sorumluluk olarak algılanmaktaydı ki bu sorumluluk kamu kurumlarından siyasal iktidara karşı yönelmekteydi ya da özel işletmelerin sahip olduğu değerlerin kamu kurumlarına aktarılması olarak görülmekteydi. Bu görüşler yirmibirinci yüzyıla girerken artık hem yetersiz kalmaktadır hem de pek çok durumun açıklanmasına uygun düşmemektedir. Artık kamu örgütlerinin moral ve politik temellerini, bu örgütlerin siyasal iktidarla olan hiyerarşik ilişkileri içine kapatmak olanaksızdır. Öte yandan kamusal politikaların özel kesim örgütlenmelerinden etkilenmeleri bir gerçek olmakla birlikte, özel kesim değerlerinin tümüyle kamu ör-

²¹ A.V. Obeng, *Bureaucracy Is Dead: Long Live Bureaucracy: Notes, Questions and Comments on Bureaucratic Power and Political Development*, Master Thesis, Institute of Social Studies, The Hague, 1968-69, nakleden V.V. Moharir, "Administration without Bureaucratization: What Alternatives?" *International Review of Administrative Sciences*, June, 1989, s. 165-181.

gütlerine aktarılması da olanaksızdır. Öyleyse çok hızlı değişmelerin görüldüğü günümüzde toplumsal bilimlerin pek çok dalında ve bu arada kamu yönetiminde geçerli olan paradigmalara belki biraz da radikal biçimde yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir. Ama bu gözden geçirmenin sonuçları postmodernizmin önerdiği sonuçlar olmamalıdır.